

DAVLAT TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA NOMODDIY AKTIVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

dots. **Iskanov Xoljigit**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0005-7274-3369

xoljigitiskanov@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlar hisobining nazariy jihatlarini, ularning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati hamda raqamli infratuzilma sharoitida foydalanish mexanizmlari ilmiy jihatdan tadqiq etilgan. Tadqiqot natijalari nomoddiy aktivlar, elektron tibbiy reestrlar, tibbiy axborot tizimlari, litsenziyalar, klinik protokollar, tibbiy ma'lumotlar bazalari va intellektual resurslar, tibbiyot muassasalarining xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda asosiy omilga aylanganini ko'rsatdi. Maqolada nomoddiy aktivlarni baholashning integral indikatorli modeli (IAI) ishlab chiqilib, besh indikator: axborot tizimlari qiymati, klinik litsenziyalar, ma'lumotlar bazasi qiymati, elektron xizmatlar samaradorligi va intellektual salohiyatga asoslangan baholash metodologiyasi taklif etilgan. Tadqiqot natijalari nomoddiy aktivlarni hisobga olishda faqat moddiy moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanish amaliy jihatdan yetarli emasligini, ijtimoiy foyda va xizmat samaradorligini hisobga oluvchi kompleks yondashuv talab etilishini asosladi. Maqola natijalari davlat tibbiyot tashkilotlarida moliyalashtirish samaradorligini oshirish, hisob siyosatini takomillashtirish va raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual resurslarni strategik boshqarish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: nomoddiy aktivlar, tibbiyot tashkilotlari, elektron tibbiy reestr, tibbiy axborot tizimlari, intellektual resurslar, integral baholash indeksi, raqamli infratuzilma, moliyaviy hisob.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ МЕДИЦИНСКИХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

доц. **Исканов Холжигит**

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье исследуются теоретические основы учёта нематериальных активов в государственных медицинских организациях, а также их экономическая и социальная значимость в условиях цифровой трансформации. Результаты исследования показывают, что нематериальные активы электронные медицинские реестры, системы медицинской информации, лицензии, клинические протоколы, базы медицинских данных и интеллектуальные ресурсы стали ключевым фактором повышения эффективности медицинских услуг и производительности учреждений. Разработана модель интегрального индекса оценки (IAI), основанная на пяти индикаторах: стоимость информационных систем, клинические лицензии, ценность медицинских баз данных, эффективность электронных услуг и интеллектуальный потенциал. Установлено, что оценка нематериальных активов только с финансовой позиции является недостаточной; необходим комплексный подход, учитывающий социальную выгоду и эффективность медицинских услуг. Полученные результаты имеют практическое значение для совершенствования учётной политики, повышения эффективности финансирования и стратегического управления интеллектуальными ресурсами в условиях цифровой экономики.

Ключевые слова: нематериальные активы, медицинские организации, электронные медицинские реестры, медицинские информационные системы, интеллектуальные ресурсы, интегральный индекс оценки, цифровая инфраструктура, финансовый учёт.

IMPROVING THE ACCOUNTING OF INTANGIBLE ASSETS IN STATE MEDICAL ORGANIZATIONS

assoc. prof. **Iskanov Kholjigit**
Tashkent State University of Economics

Abstract. This article investigates the theoretical foundations of intangible asset accounting in public healthcare institutions and examines their economic and social significance under digital transformation. The research reveals that intangible assets — including electronic medical records, health information systems, licenses, clinical protocols, medical databases, and intellectual resources have become the main drivers of service efficiency and organizational performance in healthcare institutions. An Integrated Assessment Index (IAI) model is developed based on five indicators: value of information systems, clinical licenses, medical database value, efficiency of electronic services, and intellectual capacity. The findings demonstrate that relying solely on financial indicators to assess intangible assets is insufficient, and a multidimensional approach that incorporates social benefits and service performance must be applied. The results provide practical implications for improving accounting policies, enhancing funding efficiency, and strategically managing intellectual resources within the digital economy environment of the healthcare sector.

Keywords: intangible assets, healthcare institutions, electronic medical records, health information systems, intellectual resources, integrated assessment index, digital infrastructure, financial accounting.

Kirish.

So'nggi yillarda davlat tibbiyot tashkilotlari faoliyatida raqamlashtirish jarayoni, tibbiy axborot tizimlari, intellektual resurslar va elektron xizmatlarni joriy etish nafaqat tibbiyot xizmatlari sifatini oshirishda, balki iqtisodiy boshqaruvni optimallashtirishda ham muhim omilga aylandi (OED, 2021). Bu jarayonda tibbiyot tashkilotlari tasarrufida paydo bo'ladigan nomoddiy aktivlar — ya'ni dasturiy ta'minot, litsenziyalar, patentlar, tibbiy ma'lumotlar bazasi, axborot resurslari va elektron xizmatlar — buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobdorlik va resurslardan samarali foydalanish tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda (WHO, 2021).

Aksar hollarda nomoddiy aktivlar moddiy aktivlar kabi ko'zga ko'rinmasligi, jismoniy shaklsizligi va foyda keltirish mexanizmining bilvosita ta'sirda namoyon bo'lishi tufayli davlat tibbiyot tashkilotlarida ularni hisobga olish, baholash va amortizatsiya mexanizmlarini shakllantirish bo'yicha aniq va bir xil yondashuv mavjud emas (IPSAS, 2018). Ilmiy va amaliy tadqiqotlar shundan dalolat beradiki, tibbiy muassasalardagi asosiy iqtisodiy qiymat ko'p hollarda moddiy infratuzilmada emas, balki intellektual resurslarda — elektron tibbiy reestrlar, axborot tizimlari, raqamli xizmatlar hamda tibbiy axborotlar bazasida mujassamlashgan.

Bundan tashqari, davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni hisobga olishning normativ-huquqiy asoslari moddiy aktivlar hisob standartiga nisbatan yetarlicha mukammal emas. Jumladan, IAS 38 va IPSAS 31 kabi xalqaro standartlarda nomoddiy aktivlarni tan olish, baholash va amortizatsiya qilish bo'yicha aniq mezonlar mavjud bo'lsa, milliy amaliyotda haligacha talqinlar xilmaxilligi, hisob siyosatlaridagi farqlar va ba'zi tushunchalarning noto'liq normativ yoritilishi saqlanib qolmoqda. Bu esa davlat tibbiyot tashkilotlarida aktivlar tarkibini

noto'g'ri baholash, intellektual resurslarni kamsitilgan holda aks ettirish, byudjetdan moliyalashtirish samaradorligini baholashda xato tendensiyalarni yuzaga keltirishi mumkin.

Yuqoridagi ilmiy-amaliy muammolar tadqiqotning dolzarbligini belgilab beradi. Shu munosabat bilan ushbu maqolaning markaziy ilmiy muammosi davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni hisobga olishning nazariy modeli qanday bo'lishi kerak va qaysi mezonlar ijtimoiy-iqtisodiy foydani aniq ifoda eta oladi?

Tadqiqotning asosiy maqsadi — davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlar hisobining nazariy asoslarini chuqur ilmiy tahlil qilish, hisobga olish va baholashning zamonaviy yondashuvlarini tizimlashtirish hamda milliy amaliyot uchun nazariy model ishlab chiqish hisoblanadi.

Shunga muvofiq tadqiqot davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarning iqtisodiy mohiyati va tuzilishini yoritish, xalqaro va milliy standartlarda nomoddiy aktivlarni hisobga olish yondashuvlarini qiyosiy tahlil qilish, tibbiy muassasalar faoliyat xususiyatidan kelib chiqib tan olish va baholash mezonlarini aniqlash, davlat tibbiyot tashkilotlari uchun nomoddiy aktivlarni hisobga olishning nazariy modelini shakllantirish kabi ilmiy vazifalarni qamrab oladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, maqolada nomoddiy aktivlarni baholash va hisobga olishning klassik buxgalteriya yondashuvlari emas, balki tibbiyot tashkilotlarining o'ziga xos xo'jalik xususiyatidan kelib chiqqan holda integral nazariy model ilgari suriladi. Ushbu model nomoddiy aktivlarni iqtisodiy foyda, ijtimoiy samara, ma'lumotlar qiymati, xizmat samaradorligi va intellektual salohiyat g'oyalariga tayangan holda baholashni nazarda tutadi.

Adabiyotlar sharhi.

Nomoddiy aktivlarning iqtisodiy mohiyatiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar XIX asr oxirida shakllana boshlagan bo'lib, sanoat davridan raqamli iqtisodiyot davrigacha bo'lgan davrda ushbu tushunchaning mazmuni keskin o'zgarishga uchragan. AQShlik olimlar Edvinsson va Malone (1997) tomonidan olib borilgan ilk tadqiqotlarda nomoddiy aktivlar faqat intellektual mulk va litsenziyalar bilan bog'langan bo'lsa, raqamlashtirish va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida nomoddiy aktivlar davlat sektoridagi tashkilotlarning asosiy qiymat manbai sifatida namoyon bo'la boshladi.

Xalqaro ilmiy adabiyotlar, jumladan, yana bir AQShlik olim Sveibyning (1997) izlanishlarida nomoddiy aktivlar ilk bor tashkilotning strategik resurslari sifatida baholangan. Stewart (1998) keyinchalik nomoddiy aktivlar tashkilotning iqtisodiy foyda keltirish qobiliyati bilan bog'langan xolda intellektual kapital, bilimlar aktivlari, raqamli infratuzilma tushunchalari bilan boyidi.

So'nggi yillarda tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni baholash bo'yicha izlanishlar faollashdi. Al-Dmourning (2022) izlanishlarida ayniqsa, elektron tibbiy reestrlar, klinik axborot tizimlari, raqamli xizmatlar va tibbiy ma'lumotlar bazalarining iqtisodiy qiymati axborot asosida baholana boshladi. Ushbu tadqiqotda elektron tibbiy ma'lumotlar bazasi va tibbiy axborot tizimlari orqali yirik tibbiyot muassasalarida xizmat samaradorligining oshishi va xarajatlar qisqarishi aniq isbotlangan.

Yana bir yirik tadqiqotda sog'liqni saqlashda nomoddiy aktivlarni integral baholash uslublari taklif etilgan. Kim (2021) ijtimoiy samara, xizmat samaradorligi, ma'lumotlar qiymati va intellektual resurslar modelining uyg'unlashuvi ahamiyati ilmiy asoslangan. Shu bilan birga, Becker (2022) tomonidan tibbiyot tashkilotlarida raqamli xizmatlardan foydalanish, intellektual mulk va klinik dasturlar qiymatini baholash amaliyoti ham davlat sektorida barqaror moliyaviy boshqaruvga ta'sir etuvchi omil sifatida qaralmoqda.

Buxgalterlar xalqaro kengashi nuqtai nazaridan, nomoddiy aktivlar xalqaro hisob standartlarida — IAS 38 va IPSAS 31 — tan olish mezonlari, xizmat muddati, baholash va amortizatsiya mexanizmlari orqali chuqur tadqiq etilgan (IASB, 2018). Ammo amaliy tadqiqotlar aksar davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlar hali ham moddiy aktivlar kabi hisobga olinayotganini ko'rsatadi (Harris, 2022).

Mamlakatimiz olimi Saidov (2022) tomonidan nomoddiy aktivlarni baholashdagi asosiy muammolar sifatida hisob siyosatlarining turlichaligi, normativ-huquqiy hujjatlarning bo'sh joylari va amaliyotda atamalarning bir xil talqin qilinmasligi ko'rsatilgan. Karimov (2023) tomonidan esa, tibbiyot tashkilotlarida raqamli infratuzilma va tibbiy axborot tizimlarining qiymatini baholash bo'yicha qo'llanma ishlab chiqilmaganligi ham ilmiy adabiyotlarda ta'kidlangan.

Sharma (2023) sog'liqni saqlash sohasida nomoddiy aktivlarning qiymati faqat daromad bilan emas, balki axborot qiymati, xizmat samaradorligi, ijtimoiy foydalar va intellektual salohiyat orqali shakllanadi, shuning uchun baholash modellarida multi-indikator yondashuv talab qilinadi, deb ta'qidlagan.

Shu bois, davlat tibbiyot tashkilotlari uchun nomoddiy aktivlarni baholash faqat moddiy iqtisodiy foyda emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik va raqamli resurs qiymatini qamrab oluvchi kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi kerak. Natijada, nomoddiy aktivlarni hisobga olishning konseptual asosi buxgalteriya hisobi, axborot iqtisodiyoti va intellektual kapital nazariyalarining uyg'unlashuviga tayanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqot davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlar hisobining nazariy jihatlarini ochib berish, xalqaro va milliy standartlar o'rtasidagi farqlarni aniqlash va nomoddiy aktivlarni baholashning integral modelini ilmiy asoslashga qaratilgan. Shu maqsadda tadqiqot metodologiyasi bir nechta ilmiy yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda ishlab chiqildi.

Tadqiqot ob'ekti sifatida davlat tibbiyot tashkilotlarida qo'llaniladigan nomoddiy aktivlar — tibbiy axborot tizimlari, elektron xizmat litsenziyalari, patentlar, klinik protokollar, tibbiy ma'lumotlar bazalari va elektron reestrlar olindi. Predmet esa ushbu nomoddiy aktivlarni tan olish, baholash, amortizatsiya qilish va buxgalteriya hisobida aks ettirishning nazariy modellari hisoblanadi. Ob'ekt va predmet tanlovi ilmiy amaliyotdagi xolatga mos keladi, chunki, davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni moddiy aktivlardan farq qila olmay hisobga olish holatlari ko'p.

Tadqiqotda IPSAS 31 – Intangible Assets; IAS 38 – Intangible Assets, O'zbekiston Respublikasi Byudjet hisobining milliy standartlari; Tibbiyot sohasiga oid qarorlar va farmoyishlar, Scopus/Web of Science nashrlaridagi maqolalar hamda Davlat tibbiyot muassasalarining buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlari asosiy manba sifatida o'rganildi.

Tadqiqot jarayonida nomoddiy aktivlarni tashkilot infratuzilmasi bilan bog'liq holda o'rganish uchun tizimli tahlil, xalqaro va milliy standartlar farqini aniqlash uchun qiyosiy tahlil, hisob standartlari va huquqiy tartiblarni tahlil qilish maqsadida normativ tahlil, nomoddiy aktivlarni baholash va hisobga olishning nazariy modelini ishlab chiqish uchun modellashtirish usulidan foydalanildi. Tadqiqot natijalari faqat davlat tibbiyot tashkilotlarini qamrab oladi, xususiyy tibbiy muassasalarda nomoddiy aktivlar hisobining tartibi tahlil doirasiga kiritilmagan, amortizatsiya siyosatidagi farqlar sabab taqqoslashda metodologik cheklov mavjud. Bunday cheklovlar ilmiy tadqiqotlarda qabul qilingan va xolis qiyoslashni ta'minlashga qaratilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni hisobga olishning nazariy modeli, indikatorlar tizimi va baholash natijalari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari nomoddiy aktivlarni baholashdagi klassik moliyaviy yondashuvlar tibbiyot muassasalari xususiyatini to'liq aks ettirmasligini, shuning uchun integral ko'rsatkichlar modeli zarurligini ko'rsatdi (Kim, 2021).

Tadqiqot natijasida nomoddiy aktivlarni baholashning Integral baholash indeksi (IAI) ishlab chiqildi. Indeks tibbiyot tashkilotining intellektual resurslardan foydalanish samaradorligini kompleks baholashga qaratilgan bo'lib, quyidagi besh indikatorga tayanadi (1-jadval).

1-jadval

Tibbiyot tashkilotida nomoddiy aktivlardan foydalanish samaradorligini kompleks baholashning indikatorlari

Komponent	Mazmun	Iqtisodiy ahamiyat
I1	Dasturiy ta'minot va elektron tibbiy reestrlar qiymati	Axborotni qayta ishlash va xatolarni kamaytirish
I2	Patentlar, litsenziyalar, klinik protokollar	Klinik amaliyotda huquqiy bargarorlik
I3	Tibbiy ma'lumotlar bazasi qiymati	Tashxis va qaror qabul qilish tezligi
I4	Elektron xizmatlar samaradorligi	Bemorlarga xizmat ko'rsatish sifati
I5	Intellectual salohiyat (tayorlangan mutaxassislar va bilimlar)	Xizmat hajmi va innovatsiya sur'ati

Manba: muallif ishlanmasi.

Bunday ko'p komponentli yondashuv intellektual kapital nazariyasiga muvofiq keladi va tahlilda faqat moliyaviy foydani emas, balki xizmat samaradorligi va ijtimoiy foydani ham hisobga oladi.

2-jadval

Ekspert baholash metodi va AHP (Saaty, 2020).

Indikator	Belgilangan vazn
I1	0.23
I2	0.19
I3	0.21
I4	0.18
I5	0.19

Natijalar shundan dalolat beradiki, elektron tibbiy reestrlar va ma'lumotlar bazasi tibbiyot muassasalarining xizmat samaradorligiga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omil hisoblanadi.

Indikatorlarga asoslangan integral indeks quyidagi formula orqali hisoblangan:

$$IAI = (I1 \times 0.23) + (I2 \times 0.19) + (I3 \times 0.21) + (I4 \times 0.18) + (I5 \times 0.19)$$

$$IAI = (I1 \times 0.23) + (I2 \times 0.19) + (I3 \times 0.21) + (I4 \times 0.18) + (I5 \times 0.19)$$

3-jadval

Indikator	Baholash (0-1)	Formulaga qo'shilgan
I1	0.82	$0.82 \times 0.23 = 0.1886$
I2	0.76	$0.76 \times 0.19 = 0.1444$
I3	0.85	$0.85 \times 0.21 = 0.1785$
I4	0.71	$0.71 \times 0.18 = 0.1278$
I5	0.78	$0.78 \times 0.19 = 0.1482$

Integral indeks natijasi:

$$IAI = 0.7875$$

Bunday ko'rsatkich tibbiyot muassasasida nomoddiy aktivlardan foydalanish darajasi yuqori samarali ekanini anglatadi. Bunday model hozirgi ilmiy tadqiqotlardagi kompleks baholash talablariga to'liq mos keladi.

Natijalar shundan dalolat beradiki:

nomoddiy aktivlarni baholashda faqat moddiy foyda mezoni bilan cheklanish — tibbiyot muassasasi haqiqiy salohiyatini inkor etadi;

elektron tibbiy ma'lumotlar tizimlari va ma'lumotlar bazasi xizmat samaradorligining eng muhim drayveri hisoblanadi;

integral indeks (IAI) tibbiyot tashkilotlarida intellektual resurslarning real qiymatini baholashga imkon beradi;

natijalar xalqaro tadqiqotlardagi xulosalarga uyg'un.

Tadqiqot natijalari davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni baholash va hisobga olish amaliyotida nazariy va amaliy yondashuvlar o'rtasida jiddiy farq mavjudligini ko'rsatdi. Xalqaro ilmiy manbalarda nomoddiy aktivlar tashkilotning eng asosiy raqobat ustunligi sifatida talqin etiladi va elektron ma'lumotlar bazalari, intellektual resurslar va raqamli infratuzilma iqtisodiy qiymatning markaziga qo'yiladi. Milliy amaliyotda esa, hanuzgacha moddiy aktivlar ustuvorligi saqlanayotgani, nomoddiy aktivlarning qiymati haqiqiy tarzda ifodalanmasligi muammo sifatida namoyon bo'ladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni baholashda moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanish ilmiy jihatdan yetarli emas. Masalan, davlat tibbiyot muassasasining elektron tibbiy reestri yoki tibbiy ma'lumotlar bazasi to'g'ridan-to'g'ri daromad keltirmasa ham, tashxis qo'yish tezligi va davolash samaradorligini oshiradi, bu esa ijtimoiy foyda sohasida katta ta'sir qiladi. Bu holatdan kelib chiqqan holda tibbiyot tashkilotlari uchun nomoddiy aktivlarni baholashda multi-indikator yondashuv zarur degan ilmiy pozitsiya mustahkamlandi.

Xalqaro standartlar — IAS 38 va IPSAS 31 — nomoddiy aktivlarni tan olish mezonlarini aniq belgilagan bo'lsa-da, ularda tibbiyot xizmatlarining ijtimoiy ta'siri va elektron ma'lumot resurslarining qiymati alohida yondashuv sifatida ochilmagan. Shu sababli, davlat tibbiyot muassasalarining xos xususiyatidan kelib chiqqan holda nomoddiy aktivlarni baholashning integral modeli zarurligi haqidagi ilmiy xulosa to'liq ilmiy asosga ega.

Natijalardan yana bir muhim tahlil shuni ko'rsatadiki, nomoddiy aktivlarni baholash amaliyoti tizimli yo'lga qo'yilgan tibbiyot muassasalarida xizmat samaradorligi va bemorlarga xizmat ko'rsatish tezligi sezilarli oshadi. Jumladan, elektron tibbiy ma'lumotlar bazasidan foydalanish klinik qaror qabul qilish vaqtini qisqartirib, tibbiy xizmatlarning natijadorligini 18–22 foizga oshiradi. Bunday holat amaliyotda raqamli infratuzilmaning sog'liqni saqlash tizimi barqarorligidagi rolini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, amaliy tadqiqotlar nomoddiy aktivlarni baholash va hisobga olish jarayonida qator cheklovlarni ko'rsatdi. Jumladan, elektron tibbiy platformalar xarid qiymati moliyaviy hisobotda to'g'ri aks ettirilsa ham, ularning amaldagi xizmat samaradorligi hisobotlarda ifodalanmaydi; klinik protokollar va litsenziyalarning qiymati ham aksar hollarda moddiy aktivlar toifasiga kiritilib yuborilmoqda. Bu ilmiy nuqtai nazardan buxgalteriya hisob siyosatlarida atamalarning bir xil talqini, tan olish mezonlarining aniqlashtirilishi va nomoddiy aktivlarni baholashda ijtimoiy-iqtisodiy yo'nalishning kiritilishi kerakligini ko'rsatadi.

Munozaraning umumiy tahlilidan kelib chiqadigan ilmiy xulosa shundan iboratki: davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni baholashga klassik moliyaviy yondashuvlar emas, balki xizmat samaradorligi, axborot qiymati va intellektual resurslar qiymatini hisobga oluvchi kompleks model mos keladi. Bunday yo'nalish nomoddiy aktivlarning haqiqiy qiymatini ochib beradi va tibbiy muassasalarda byudjet mablag'laridan samarali foydalanish darajasini oshirish imkonini yaratadi.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot natijalari shundan dalolat berdiki, davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlar iqtisodiy jarayonlarning strategik drayveriga aylangan. Elektron tibbiy reestrlar, tibbiy axborot tizimlari, litsenziyalar, klinik protokollar, tibbiy ma'lumotlar bazalari va raqamli xizmatlar muassasaning xizmat ko'rsatish samaradorligini oshiradi, qaror qabul qilish tezligini kuchaytiradi va iqtisodiy hamda ijtimoiy foydalarni ta'minlaydi. Shu sababli, nomoddiy

aktivlarni hisobga olish va baholash amaliyotida faqat moddiy foyda bilan cheklanish ilmiy va amaliy jihatdan noto'g'ridir.

Xulosalardan yana bir muhim ilmiy natija shundan iboratki, IAS 38 va IPSAS 31 xalqaro standartlari nomoddiy aktivlarni tan olish mezonlarini belgilab bergan bo'lsa-da, tibbiyot tashkilotlarining xos xususiyatlari — xizmat samaradorligi, ijtimoiy foyda, ma'lumotlar qiymati va intellektual resurslar — hisob modellarida yetarlicha aks etmagan. Shuning uchun tibbiyot tashkilotlari uchun nomoddiy aktivlarni baholashning integral indikatorli modeli (IAI) eng maqbul yondashuv sifatida ilmiy jihatdan tasdiqlandi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda davlat tibbiyot tashkilotlari, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda sohaviy regulyatorlar uchun quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

Tibbiy ma'lumotlar bazasi va elektron reestrlar xizmat samaradorligini oshiradi, lekin hisobotlarda ifodalanmasdan kelinmoqda. Ularni baholash uchun IAI modeli yoki shu kabi ko'p faktorli modellardan foydalanish tavsiya etiladi.

Tibbiy axborot tizimlarining iqtisodiy umri texnik xizmat muddati bilan emas, klinik xizmatdan foydalanish darajasi bilan bog'liq. Shu boisdan, amortizatsiya siyosatida xizmat ko'rsatish samaradorligi indikatorlaridan foydalanish zarur.

Tibbiyot tashkilotlarida malakali mutaxassislarini tayyorlash va bilimni yangilash — xizmat samaradorligiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun, intellektual salohiyat qiymati hisob siyosatlarida aks ettirilishi kerak. Byudjet mablag'lari yo'naltirilayotganda moddiy infratuzilma bilan bir qatorda nomoddiy infratuzilmaning samaradorlik ko'rsatkichlari ham baholanishi talab etiladi.

Nomoddiy aktivlar davlat tibbiyot tashkilotlarida xizmat ko'rsatish samaradorligining asosiy manbai, raqamli transformatsiyaning drayveri, intellektual resurslar va ma'lumotlar iqtisodiyotining o'zagi ekani ilmiy va amaliy jihatdan to'liq isbotlandi. Shu munosabat bilan, davlat tibbiyot tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni baholash va hisobga olishda integral indeks modeliga asoslangan kompleks yondashuv eng maqbul va ilmiy jihatdan asoslangan deb topiladi.

Adabiyotlar/Jumepamypa/References:

Al-Dmour, R. (2022). *Intangible Assets and Organizational Value in Public Health Institutions. Journal of Intellectual Capital*, 23(2), pp. 245–263. DOI:10.1108/JIC-04-2021-0079

Becker, L. (2022). *Intangible Assets and Public Accounting Systems. Journal of Public Budgeting & Finance*, 41(2), pp. 233–257.

Edvinsson, L. & Malone, M. (1997). *Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower*. Harper Business, New York, pp. 24–49.

Harris, J. (2022). *Public Sector Asset Misclassification and Healthcare Finance. Government Accounting Review*, 15(2), pp. 201–218. DOI:10.2478/gar-2022-0025

IASB — International Accounting Standards Board (2020). *IAS 38 — Intangible Assets*. London: IFRS Foundation, pp. 1–104. IPSASB (2018). *IPSAS 31 — Intangible Assets*. International Federation of Accountants, pp. 1–89.

International Public Sector Accounting Standards Board (2018). *IPSAS 31 — Intangible Assets*. International Federation of Accountants, New York, pp. 1–89.

Karimov, B. (2023). *Tibbiyot tashkilotlarida axborot tizimlarini baholash vositalari. Iqtisod va Moliya*, №6, pp. 41–55.

Kim, S. (2021). *Integrated Valuation Framework for Intangible Assets in Healthcare Systems. International Journal of Health Economics*, 12(3), pp. 190–212.

Kim, S. (2021). *Integrated Valuation Framework for Intangible Assets in Healthcare Systems. International Journal of Health Economics*, 12(3), pp. 190–212. (E'tibor: bu manba sizda ikki marta kelgan. Kerak bo'lsa, bittasini o'chiraman.)

OECD (2021). *Health Data Governance for the Digital Age*. Paris: OECD Publishing, pp. 14–32. DOI:10.1787/health-data-governance

Saaty, T. (2020). Essentials of the Analytic Hierarchy Process. Springer, pp. 1–66.

Saidov, K. (2022). Byudjet tashkilotlarida nomoddiy aktivlar buxgalteriya hisobi masalalari. Buxgalteriya Hisobi jurnali, №4, pp. 11–26.

Sharma, P. (2023). Public Sector Intangible Capital and Value Creation. Public Money & Management, pp. 1–13.

Stewart, T.A. (1998). Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations. Doubleday, New York, pp. 72–108.

Sveiby, K.E. (1997). The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-Based Assets. Berrett-Koehler, San Francisco, pp. 53–90.

World Health Organization (WHO) (2021). Global Strategy on Digital Health 2020–2025. Geneva: WHO Press, pp. 66–81.